

BUDUĆNOST ODNOSA SRBIJE I KOSOVA

Definicija problema i njegova pozadina

Od juna 1999. godine, kada se NATO intervencijom završio sukob na Kosovu, i od proglašenja nezavisnosti Kosova u februaru 2008, odnosi Srbije i Kosova su prošli kroz različite uspone i padove, sa opštom pozitivnom tendencijom njihovog poboljšanja, posebno kroz nekoliko rundi pregovora dve vlade uz posredovanje EU koji su počeli 2011. godine.

Sada, mnogo godina kasnije, nove realnosti i novi nacionalni politički ciljevi su stvorili nove političke agende kako na Kosovu, tako i u Srbiji. Nedavno, potreba za daljim razvojem međusobnih odnosa je došla u suprotnost sa agendama nacionalnog razvoja dve zemlje. Poseban deo ovog problema takođe čine i evropske integracije Srbije i Kosova i jasno stanovište EU koja je propisala da je razrešenje ovog problema između dve zemlje neophodno postići ako one žele da nastave sa svojim procesima EU integracija. Iz tog razloga postoji povećana svest među političkim elitama Kosova i Srbije o neophodnosti daljeg poboljšanja međusobnih odnosa i, moguće, postizanja finalnog rešenja spora između dve zemlje. U konkretnijem smislu, suštinski, Kosovo očekuje da ga Srbija zvanično prizna, dok Srbija zahteva viši pravni status za srpsku manjinu na Kosovu.

Obe zemlje su postale nervozne pošto shvataju da oduzimaju vreme od razvoja svojih država i od svojih procesa evropskih integracija. Istovremeno, moramo da primetimo da, iako postoji dobra klima u međuetničkim odnosima Albanaca i Srba na Kosovu, i dalje postoje nepravilnosti u domenu vladavine prava zahvaljujući preostalim nacionalističkim mentalitetima, pogotovu u Severnoj Mitrovici i, posledično, u tamošnjim međuetničkim odnosima. Ipak, nikako se ne može reći da postoje nagoveštaji zamrznutog konflikta.

Status quo kao nerešenje

Vidimo da se u javnosti i među ekspertima u diskusijama o sporazumu o konačnoj normalizaciji između Kosova i Srbije među mogućim rešenjima pojavljuje održavanje statusa quo, odnosno da je odlaganje konačnog dogovora o problemima između Srbije i Kosova jedno od rešenja. Ovo bismo mogli nazvati „nerešenje” opcijom.

Osnova za takav naziv se čini veoma jasnom, pošto se raspon takozvanih tehničkih pitanja o kojima se raspravlja u dijalogu kome posreduje EU sve vreme sužava, a pitanje konačnog sporazuma se sve više i neizbežno pojavljuje na horizontu. Takođe, ako se ide za ovom opcijom, to bi značilo kritikovanje EU posredovanja zbog nedovoljnog angažovanja ili zbog činjenice da je to posredovanje bilo neefikasno ili nerealistično. S obzirom na to da EU i dalje ozbiljno doprinosi jačanju vladavine prava i demokratskih institucija na Kosovu, šta se

dešava sa procesom u kom pravni nosioci vlasti Kosova proširuju ovu vladavinu prava na Severnu Mitrovicu?!

Dodatno, takvo produžavanje sadašnjeg stanja bi moglo da ohrabri različite neregionalne aktere ili zainteresovane strane („stejkholdere“) da destabilizuju region u korist sopstvenih skrivenih konkurentskih ili drugih planova.

Ako ovu opciju uzmemo u obzir kao moguće rešenje, to bi bilo isto kao kad bismo sadašnji status quo prosto nazvali novim imenom, dok bi i Srbija i Kosovo nastavili da gube vreme u procesu evropskih integracija.

Trebalo bi uzeti zdravo za gotovo da put ka poboljšanju budućih odnosa između Srbije i Kosova vodi kroz konačni sporazum o glavnim pitanjima koja su povezana sa priznavanjem statusa Kosova kao nezavisne države.

Analiza problema i moguće opcije

Nedavno, pre svega nekoliko meseci, održana je živa rasprava o mogućoj razmeni teritorija koja je uključivala veliki broj eksperata i medijskih analitičara iz Albanije, Srbije, Kosova i sa drugih prostora.

I – Razmena teritorija nije, kao zamisao, tako nova, a njeno ponovno pojavljivanje u javnosti je uzeto veoma ozbiljno kao napor da se otvore novi horizonti razvoja budućih odnosa Srbije i Kosova i kao način da se ubrzaju evropske integracije obe zemlje. Ovu debatu su započeli predsednici Srbije i Kosova, Vučić i Tači. Činjenica da je ta debata započeta na tako visokom nivou je bila pokazatelj ozbiljnosti napora u svetlu pronalaženja finalnog rešenja za probleme između dve zemlje.

Ma koliko ova opcija delovala (ne)održivo, trebalo bi uzeti u obzir „SWOT“ analizu koja sledi.

1. Prednosti:

- Ova opcija bi predstavljala priliku da se ponudi konačno razrešenje problema između dve zemlje, omogućavajući svakoj od njih da svoje vreme, sredstva i energiju dalje ulaže u svoj razvoj.
- Čvrsto se temelji na načelu da je Kosovo jedinstven slučaj.
- Nema promene granica, nego se one potvrđuju u svetlu olakšica koje bi se nudile delovima stanovništva, kao što je to takođe slučaj i u drugim zemljama.
- Uklonio bi se rizik od tenzija i drugih međuetničkih srpsko-albanskih sukoba.
- Ne podrazumeva se bilo kakvo pogoršanje međudržavnih ili međuetničkih odnosa između dve zajednice.
- Bio bi otvoren put za evropske integracije obe zemlje.

- To bi bio potez koji se zasniva na slobodnoj volji dve zemlje i njihovom međusobnom sporazumu.

2. Slabosti

- Praktične teškoće sa demarkacijom na licu mesta bi mogle biti brojne i one bi mogle usporiti proces i koštati vremena obe strane.
- Budući da je u suprotnosti sa evropskim integrativnim projektom i svetskim tendencijama integracija, ne deluje da bi ova opcija dobila međunarodnu i regionalnu podršku.
- Zahtevali bi se suštinski napori kako bi se stvorio neophodan stepen podrške unutar dve zemlje.

3. Mogućnosti

- Međuetnički odnosi između Srba i Albanaca su se veoma popravili tokom prethodnih godina, a jak pokazatelj je razvoj trgovine i protoka ljudi između dve zemlje.
- Generalno, postoji podrška među stanovništvom obe zemlje, dok suprotni politički pogledi izgledaju kao da su pre motivisani željom da se učestvuje u političkom životu.
- I Srbija i Kosovo imaju veliki interes da poboljšaju međusobne odnose i zatvore poglavlje prethodnih konflikata.
- Kako međunarodna bezbednost postaje sve više stvar međunarodnog prioriteta, postoje snažni evroatlantski interesi za stabilnošću i bezbednošću na Zapadnom Balkanu.
- Postoje značajni interesi etničkih zajednica koje žive na teritorijama koje bi bile razmenjene.
- EU i SAD pozdravljaju bilo koji sporazum između dve strane do kog bi se došlo međusobnim dogovorom, što znači da ne isključuju razmenu teritorija.
- Uspeh ove opcije veoma zavisi od političke volje političkih elita zemalja regiona, koje bi trebalo konsultovati i čija bi gledišta trebalo da budu uzeta u obzir.
- Razmena teritorija bi mogla da bude povezana sa zvaničnim međusobnim priznanjem dve zemlje u okviru jednog konačnog sporazuma.
- To bi bio podstrek za razvoj međusobnih odnosa.
- Bila bi ojačana bezbednost i stabilnost na Zapadnom Balkanu, i šire.

4. Opasnosti

- Ova opcija bi mogla da podstakne određene zajednice u regionu (ili van njega) da pokušaju da iskoriste ovaj slučaj razmene teritorija kao primer koji treba slediti iako, ako Kosovo posmatramo kao jedinstven slučaj, tako nešto deluje nemoguće. Međunarodna zajednica bi trebalo da ima snažnu mogućnost da spreči da se tako nešto dogodi, tako da su izgledi da se neka zemlja u regionu podeli i/ili prestane da postoji veoma mali.

- Ne postoje izgledi da razmena teritorija proizvede „domino efekat”, a šansa da ova opcija uspe zavisi od napora usmerenih ka tome da se pridobije naklonost javnog mnjenja i glavnih međunarodnih aktera.

II – Druga opcija za buduće odnose Srbije i Kosova jeste normalizacija ovih odnosa kroz srpsko-kosovski dijalog uz posredovanje EU. Ova opcija je veoma slična opciji održavanja statusa quo, pošto ona s vremenom prirodno vodi ka normalizaciji odnosa između dve zemlje. Sledstveno, ova vrsta normalizacije ne može proizvesti više rezultata nego što je već njome postignuto. Međutim, to je realistična opcija i SWOT analiza koja sledi može doneti više detalja o njoj.

1. Prednosti

- Ova opcija ne stvara nikakav neposredan rizik u odnosima između dve zemlje.
- Napredak u njenom ostvarivanju je spor, ali skoro zagarantovan.
- Razvoj odnosa između dve zemlje mogle bi usmeravati EU politike.
- Pomaže kreiranju snažnije osnove za buduće EU integracije obe zemlje.
- Stanje međuetničkih odnosa bi se ubrzano popravljalo.
- Čini se da ova opcija može da stekne veću podršku u regionu.

2. Slabosti

- Stvara prostor i vreme u kom bi nacionalističke grupacije mogle da zloupotrebe nezadovoljstvo naroda zbog prolongiranog procesa rešavanja raznih konkretnih problema.
- Sputava ili usporava sprovođenje nacionalnih političkih agendi obe zemlje.
- Vremenski zahtevna i iscrpljujuća opcija za političke elite i stanovništvo.
- Ova opcija nikako ne bi mogla izbeći pitanje finalnog sporazuma, koji bi konačno razrešio glavne probleme između dve zemlje, kao što je međusobno priznanje.
- Opcija koja neprekidno kreira paradokse kao što je onaj srpske politike koja, s jedne strane, učestvuje u srpsko-kosovskom dijalogu uz posredništvo EU, dok s druge strane organizuje kampanje protiv priznanja Kosova ili članstva Kosova u međunarodnim organizacijama.

3. Mogućnosti

- Zemlje sa sličnim ili još izraženijim multietničkim demografskim sastavom stanovništva bi mogle da podrže ovu opciju.
- Stvaraju se uslovi za političke elite obe zemlje da se približe jedna drugoj, prikupe političko iskustvo i uspostave dobre odnose između sebe i sa rukovodstvom EU.
- Količina vremena utrošenog tokom ovako spore normalizacije može imati dublji pozitivni uticaj na mentalitete naroda, koji već godinama imaju veliku međusobnu razmenu u oblasti trgovine, ekonomije, turizma, itd.

4. Opasnosti

- Prolongiran proces može radikalizovati situaciju i ohrabriti nacionalističke grupacije da probaju nove načine za najbrže ostvarivanje svojih ciljeva.
- Može biti negativnog uticaja na imidž uloge EU kao efikasnog međunarodnog posrednika.
- Odlaze se proces koji vodi članstvu u EU na neograničeni period.
- Dve zemlje i njihovi bilateralni odnosi bi ostali taoci odloženog konačnog sporazuma o normalizaciji svojih odnosa.
- Vrlo je verovatno da bi razni vanregionalni akteri ili zainteresovane strane pokušavali da uspore napredak u normalizaciji odnosa između Kosova i Srbije, kako bi dobili na vremenu za ostvarenje sopstvenih interese.
- Zbog nepredvidivosti međunarodne bezbednosne situacije moguće su pojačane aktivnosti određenih terorističkih grupa ili ćelija nasilnih ekstremista kojima bi pogodovalo održavanje sporog i odloženog procesa normalizacije odnosa ovih zemalja, jer bi u tom slučaju oni mogli da koriste ove teritorije kao sigurna utočišta.

O drugim mogućim opcijama

Osim opcija koje su razmatrane, druge opcije za poboljšanje odnosa između Srbije i Kosova su takođe moguće. Dve takve opcije bi bile:

A – Puno priznanje stvarne nezavisnosti Kosova od strane Srbije, i to što je pre moguće. Iako bi se ova opcija takođe mogla nazvati „nerešenjem”, čini se da nema argumenata koji idu u korist srpskog nepriznavanja Kosova. Već godinama se na Kosovu održavaju normalni odnosi između dva naroda, i u vezi sa tim odnosima pritužbe nisu imale ni EU a ni druge međunarodne organizacije. Ostaje samo istorijski argument Srbije koji je dugoročno gledano vrlo diskutabilan ako se postavi nasuprot istorijskom argumentu Kosova; u tom smislu, istorija nije mnogo od pomoći u vezi sa ovim pitanjem. Međutim, ako bi bila ostvarena, ova opcija bi smesta otvorila nov horizont razvoja obe zemlje.

B – Ubrzana evropska integracija svih balkanskih zemalja. Nakon toga, rešenje za pitanje poboljšanja odnosa Srbije i Kosova bi se našlo naknadno, korak po korak, unutar EU koja bi i upravljala tim procesom. Ova opcija bi bila ostvariva ukoliko bi EU usvojila strategiju proširenja za Zapadni Balkan koja je zasnovana isključivo na političkom kriterijumu koji bi naglasio veliku važnost ovakve strategije za EU. Ova opcija bi takođe predstavljala i korak napred u poboljšanju odnosa Srbije i Kosova i za njihovu prosperitetnu budućnost.

O nekim opštim kriterijumima koje bi trebalo slediti u pogledu izloženih opcija

- Kosovsko pitanje je jedinstven slučaj, neuporediv sa Bosnom i Hercegovinom;

- Demarkacija granica umesto razmene teritorija, ako bi ta opcija bila odabrana;
- Odabrati opciju koja ima jasnu podršku međunarodne zajednice (SAD i EU);
- Odabrana opcija se mora zasnivati na obostrano prihvatljivom sporazumu;
- Međusobno priznanje Kosova i Srbije, njihove evropske integracije kao deo odabrane opcije;
- Odabrana opcija jamči srpska manjinska prava.

Privremene preporuke

Dok napori za pronalaženje finalnog rešenja za dugoročno poboljšanje odnosa između Srbije i Kosova još nisu dali rezultate, postoje brojni drugi koraci koji bi se mogli preduzeti za dalje poboljšanje atmosfere u ovim odnosima. Slede neke od njih koje smatramo da mogu biti od važnosti.

- Treba imati svest o tome da je ostatak nacionalističkih ideja i mentaliteta i dalje veoma prisutan među populacijama dve zemlje i da on može biti upotrebljen kako bi se podrila skorašnja dobra međuetnička atmosfera. Stoga je u najmanju ruku važno da ove ideje i ovaj mentalitet ne dođu u poziciju da ostvare svoj uticaj na političke elite dve zemlje. Čini se kao veoma neophodno da se politički lideri Srbije i Kosova uzdrže od izjava ili akcija koje bi mogle da povećaju tenzije i imaju negativan uticaj na način razmišljanja naroda obe zemlje.
- Nema potrebe da Srbija stalno ponavlja da je Kosovo neupitan deo Srbije. Ako će Srbija i Kosovo biti deo EU, šta znači neprestano ponavljanje da Srbija nikada neće priznati Kosovo kao nezavisnu zemlju i kome su ovakve izjave upućene? Može se reći da to ne pomaže izgledima za dobre odnose u budućnosti između dve zemlje. Štaviše, postoji Berlinski proces, koji je osmišljen da ubrza integraciju zemalja Zapadnog Balkana u EU.
- Izvesne mere za povećanje stepena poverenja bi pomogle opštem stanju odnosa između Kosova i Srbije i mogle bi da posluže kao katalizator za dijalog o budućnosti ovih odnosa. Videli smo da je generalni sekretar NATO, g. Stoltenberg, 8. oktobra prošle godine izrazio žaljenje za žrtvama vazdušnih napada NATO-a na Beograd, a bio bi zaista značajan politički potez srpskih vlasti da učine isto kada su u pitanju stradali u poslednjem sukobu na Kosovu. U tom smislu mogu biti razmotrene i druge mere.
- Neophodno je razviti niz nepolitičkih aktivnosti kroz dobro osmišljene projekte i programe, kako bi došlo do dalje relaksacije odnosa između dve zemlje.

Dr. Arian Starova

Predsednik Atlantskog saveta Albanije

Predsedavajući odbora Instituta za studije Jugoistočne Evrope

